

*Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií*

Bakalářská práce

-

Česká a francouzská evropská politika s ohledem na východní rozšíření

Evropské unie

*Autor: Antonín Klamt , IV.ročník
Vedoucí práce: Michel Perottino, Ph.D.*

2005/2006

Čestné prohlášení

-

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v příloženém seznamu.

V Praze, dne 20. května 2006

Antonín Klamt

Obsah

Obsah	3
Předmluva	4
Úvod	5
Kritika literatury	9
Stat'	10
I. Úvod do teorie zahraniční a evropské politika	10
II. Politické strany a rozšiřování EU	17
III. Česká republika a Francie v procesu rozšiřování EU	33
IV. Úvod do problematiky česko-francouzských vztahů	44
Závěr	45
English Abstract	47
Seznam pramenů a literatury	48

Předmluva

Pro mě znamenalo ujasnění si tématu vlastní bakalářské práce nemalý problém. Hrubá představa toho, co mě zajímá a co zároveň vyhovuje kritériím daným vedením institutu, narazila na více problémů. Předně jsem věděl, že psaní bakalářské práce by člověka mělo bavit, v opačném případě je dosti pravděpodobné, že výsledek nemůže být ani uspokojivý. Stanovil jsem si tedy vlastní kritérium, a to oblasti mého zájmu. Těmi byly zahraniční politika, evropská integrace, vášně pro francouzskou kulturu, jazyk a vůbec jisté frankofilství. Spousta nápadů ale ztroskotala. Onehdy existovala práce na chlup stejná, jindy bylo téma zase příliš vágní. Ještě ve spojitosti s jistým patriotismem mě napadlo zabývat se procesem rozšiřování Evropské unie na konci dvacátého století a to v České republice a ve Francii. Vzájemné rozdíly v pohledu na fungování Evropské unie, pozice zakládající a přístupujícího státu Unie mě přišly jako zajímavý námět. Ve skutečnosti mi trvalo rok stanovit si konečný název práce, protože jsem si stále nebyl jist s jeho výstižností.

Během tvorby mé práce jsem zažil neopakovatelnou zkušenost. Měl jsem možnost strávit jeden rok studia na vysoké škole politických věd (Institut d'Etudes Politiques) v Paříži v rámci účasti na programu Sokrates/Erasmus. Domnívám se, že rok života ve Francii mi pomohl k lepšímu pochopení tamější politické kultury, například lepšímu pochopení francouzské pravice či levice, čehož hodlám ve své práci využít. Touto cestou děkuji škole za to, že mi tento pobyt umožnila.

Za podporu samozřejmě děkuji rodině a přátelům, jmenovitě zejména Olze Harastejové a Taťáně □ančárové, které mi jako kolegyně dělaly společnost během studijního pobytu v Paříži, za jejich čas, ochotu a přátelství.

Úvod

Evropská integrace je ojedinělým projektem, který nemá v historii Evropy obdoby. Toto společenství demokratických států se dohodlo na určitých pravidlech, podle nichž podstoupí část své suverenity (tzv. sdílená suverenity) ve prospěch nadnárodních institucí v rámci tzv. společné politiky. Ještě stále ji můžeme považovat za projekt nový, existující prozatím jen něco málo přes půl století, a v žádném případě nezahrnující (alespoň doposud) všechny evropské státy. Vedle sebe probíhají dva navzájem se protínající procesy: prohlubování integrace (tzv. deepening a widening) a rozšiřování integrace (enlargement). V procesu prohlubování bylo prozatím dosaženo např. vzniku jednotného evropské trhu, společné měnové unie, usiluje se také o větší koordinaci společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Vedle tohoto probíhá další proces, tzv. enlargement neboli rozšiřování integrace. Unie přijímá za své členy nové státy, které přijímají stejná pravidla, požívají společných výhod, ale musí také respektovat společné závazky (je však třeba připomenout, že prozatím existují určitá omezení, které státy na sebe navzájem uplatňují. Tyto restrikce jsou dočasné.).

S rozpadem bipolárního světa se na evropské scéně objevilo několik nových nezávislých (demokratických) států, které projevíly snahu o začlenění se do tohoto společenství. K následnému rozšíření o 10 států došlo v roce 2004 v rámci tzv. východního rozšíření Evropské unie. Obtížnost tohoto procesu dokládá mnoho let trvající časová prodleva od podání oficiální žádosti o vstup až ke konečnému přijetí. Tyto státy, po 40 let odsouzeny k podřadnému postavení v rámci Sovětského svazu, nebyly na okamžité členství připraveny ani politicky ani ekonomicky. Je nutno si uvědomit, že státy středovýchodní Evropy byly v naprosto jiném postavení než například země, které přistoupily k Unii v roce 1995 (tzv. severní rozšíření). Zde fungovaly etablované demokratické instituce a tyto státy se nacházely v neporovnatelně lepší výchozí hospodářské situaci. V zemích bývalého východního bloku

musela naopak proběhnout kompletní transformace, jinak by projektu integrace hrozila kolize. Z politického hlediska v nich bylo nutné zajistit demokratická zřízení, nové vlády, nové ústavy. Z ekonomického hlediska muselo dojít k přechodu na systém tržního hospodářství či nabytí konkurenceschopného postavení v rámci mezinárodního obchodu. Je zajímavé sledovat, jak probíhal vývoj v těchto státech, jak se vyvíjely názory na Evropskou unii, do které vstupovaly, a jakou politiku pro tento cíl uplatňovaly. Ve všech těchto státech panoval počáteční idealismus o rychlém „návratu do Evropy“, který byl brzy konfrontován s tvrdými podmínkami, které si Unie před vstupem kladla.

Naproti tomu tu máme skupinu „starých“ zakládajících států Evropské unie, z nichž polovina stála přímo u zrodu tohoto společenství. Ani tyto státy nebyly připraveny na rychlé změny, které se odehrály ve východní části Evropy a pro ně je pro změnu charakteristická počáteční nedůvěra v nově vzniklé republiky a jakási bezradnost na jejich aspirace na vstup do společenství. Evropská unie však brzy dokázala najít společný směr a začala se připravovat na východní rozšíření, které se realizovalo již v uvedeném roce 2004. Další „enlargement“ je plánován na rok 2007 resp. 2008 a v tomto procesu se hodlá pokračovat.

Problematika rozšiřování Evropské unie o země střední Evropy je téma této bakalářské práce. Studiu rozšíření bylo věnováno již několik studentských i vědeckých prací. Já jsem se rozhodl pojmout problém rozšíření z pozic dvou odlišných států: Francie a České republiky. Francie reprezentuje onen „starý“ členský stát, evropskou mocnost, jenž disponuje značným vlivem na dění uvnitř Unie. Česká republika patří naopak do skupiny států „z druhé strany“, do skupiny aspirujících na členství. Je to stát středního významu a typický zástupce země s nově nabytou demokracií.

Cílem mé práce *Česká a francouzská evropská politika s ohledem na východní rozšíření Evropské unie* je odpovědět na otázku, jak se tyto dvě země k rozšíření stavěly. Čím podmiňovala Francie rozšíření Unie o Českou republiku (resp. o další země), a co Česká republika naopak očekávala od Evropské unie? K zodpovězení těchto základních problémů jsem si položil několik dílčích otázek ohledně národních zájmů, ohledně aktérů zahraniční (resp. evropské) politiky, ohledně vlivu obou zemí na proces rozšiřování.

K elaboraci mé práce jsem zvolil komparativní metodu. To znamená, že jsem si vzal ke studiu určité oblasti, které jsem podrobil kritice z obou stran: ze strany francouzské a ze strany české. Ať už se jednalo o fungování evropské politiky nebo teze politických stran na rozšíření.

První kapitola se věnuje uvedení do problematiky. Zde zkoumám teorii zahraniční (resp. evropské) politiky a národních zájmů; státní suverenitu, aktéry zahraniční politiky.

Druhá kapitola se věnuje politickým stranám. Tady jsem vycházel z rozdílného postavení politických stran u nás a ve Francii. Ke studiu jsem použil zahraničně-politické programy politických stran, například před legislativními volbami, a poté jsem je zkonfrontoval s vládními prohlášeními.

V další kapitole jsem se věnoval samotnému základu evropské politiky. Jaké byly konkrétní návrhy, konkrétní prohlášení, kdo ji kdy tvořil. V této části jsem kromě komparace postupoval chronologicky, to znamená, že jsem popisoval události, tak jak následovaly od roku 1989, tedy revolučního roku, během kterého se země střední a východní Evropy osvobodily od vlivu nad Sovětským svazem.

V poslední fázi se věnuji úvodu do česko-francouzských vztahů, které, vždy tak těsné a intenzivní během první republiky, byly zpřetrhány během komunistické diktatury.

Protože se jedná o poměrně nedávnou minulost, neexistuje ještě adekvátní množství knih a pramenů k této problematice. Existuje ale nespočet odborných statí a článků, které vycházely jako komentáře k aktuální situaci. Neocenitelným zdrojem byl také internet, jež nabízí archívy politických programů, vládních prohlášení, záznamů z konferencí, žurnalistických pohovorů, apod.

Zásadní byl pro mne také zahraniční pobyt v rámci programu Socrates, který jsem absolvoval v Paříži na Institutu politických studií a kde jsem měl možnost být u zdroje francouzsky psané literatury a získat praktický přehled o francouzském politickém dění.

Kritika literatury

Jak jsem již uvedl v posledním odstavci úvodu, sběr pramenů k událostem, které se odehrály před několika málo lety, je obtížný. Důvodem může být, že se prozatím nejedná o dostatečně dlouhé časové období a další věc je, kterou shledávám ještě důležitější, není možno objektivně zhodnotit události, které se neustále vyvíjí a mění. Jestliže se například Evropská unie shodne na podobě zásadního dokumentu, je možné, že za rok bude tento dokument jiným změněn.

Rozhodně neexistuje nedostatek publikací pojednávajících o historii evropské integrace. Nepodařilo se mi však nalézt literaturu, která by studovala proces rozšiřování. Tyto procesy jsem nacházel spíše v dílčích studiích k jednotlivým případům.

Jako výchozí bod pro studium české zahraniční politiky v mnou sledovaném období představovala: Zahraniční politika České republiky 1993-2003 úspěchy, problémy a perspektivy od autorského kolektivu a pod vedením Otto Picka a Vladimíra Handla. Ke studiu francouzské politiky mě inspirovala asi nejvíce stať Francie a východní rozšíření Evropské unie z ústavu C.E.R.I.

Cennou pomocí byl také internet, konkrétně vládní stránky, stránky ministerstva zahraničních věcí a politických stran. Problém, na který jsem narazil, byl takový, že například webové stránky českého ministerstva zahraničních věcí neposkytují možnost konzultovat materiály starší roku 1997. Nedohledal jsem se tak např. oficiální koncepce československé a české zahraniční politiky před tímto rokem.

Co se týkalo francouzsky psané literatury, tak byla v Praze neocenitelnou pomocí knihovna francouzského centra pro výzkum sociálních věd (CEFRES), kde jsem našel hojně materiálů o Evropské unii.

Stat'

Zahraniční politika a její aktéři, státní suverenita

V první kapitole své bakalářské práce se budu věnovat teoretickým poznatkům zahraniční politiky a jejích aktérů, tedy těch, kdo ji vytváří, případně ovlivňují. Všeobecným a nejjednodušším vysvětlením pojmu „zahraniční politika“ je, že představuje opak domácí politiky, tedy působení moci za hranicemi státního útvaru. Otázka, jenž si kladu k zodpovězení v této kapitole je: jakou roli (resp. jak důležitou roli) zaujímá zahraniční politika v komplexním fungování určitého státního celku?

Je třeba zdůraznit, že každá zahraniční politika interferuje nutně s tou samou politikou ostatních států. Studium těchto vtaů je poměrně nová disciplína, kterou není nic jiného než „mezinárodní vztahy“. Problematice definice zahraniční politiky a jejích prostředků se budu věnovat v první části této kapitoly. V druhé části se budu zabývat představiteli (aktéry) zahraniční politiky tedy jejími tvůrci, bez nichž by neexistovala.

Jak jsem již nastínil v úvodu této kapitoly, zahraniční politika, která má za úkol zajistit co nejprůzračnější vnější podmínky pro existenci států, je úzce spjata s mezinárodními vztahy. Mezinárodní vztahy jsou tvořeny vzájemnými vztahy mezi státními útvary. Můžeme charakterizovat i opačně: podstupněm mezinárodních vtaů je zahraniční politika států. Abychom tedy definovali zahraniční politiku, definojme nejprve mezinárodní vztahy. „Zkoumání mezinárodních vtaů se obecně zaměřuje na kontakty mezi politickými útvary, které jsou vůči sobě navzájem více méně autonomní. V současném systému se jedná především o vztahy autonomní.“¹

Přes určitá krizová období (první světová válka, bipolární rozdělení světa během studené války), kdy mezinárodní vztahy fungovaly na odlišném principu, můžeme konstatovat, že

1 Drulák, P.: Teorie mezinárodních vtaů, Portál, Praha 2003, s. 12

moderní současný systém fungování států je založen na principu vestfálském. Tento systém počítá nově: „pouze s jedním typem aktérů, jimiž jsou územně svrchované státy (nikoliv již s ostatními aktéry jako církve nebo šlechta). Tato charakteristika je rozhodující, neboť zavádí svrchovanost jako základní pravidlo pro konstrukci nového evropského řádu.“² Mezinárodní vztahy jsou tedy vztahy mezi svrchovanými (suverénními) státy (z francouzského slova *souveraineté*), což vypovídá o jejich nezávislé moci nad určitým územím. Na okraj je zajímavé poznamenat, že francouzské slovo „*souveraineté*“ se do českého jazyku může přeložit buď jako svrchovaný³ nebo suverénní. Z pojmu suverenita se ale během druhé poloviny 20. století vyvinul další pozměněný význam a ve spojitosti s pojmem „mezinárodní suverenita“ dnes znamená podstupování určitých suverénních pravomocí států (tedy pravomocí nad nimiž měl stát neomezenou moc) ve prospěch nadnárodních institucí za účelem společného zájmu s ostatními státy.⁴

Původním význam svrchovanosti, resp. suverenita zaručuje každému státu neomezenou vnitřní a vnější nezávislost. Vnitřní suverenita znamená nejvyšší moc nad státním územím (určuje státní zřízení, vytváří právo, je držitelem moci nad svými občany). Vnější suverenita představuje vnější politiku státu, tj. ve vztahu k ostatním státům (případně organizacím) s nimiž vytváří mezinárodní vztahy. Suverénní stát má též způsobilost k mezinárodním právním úkonům (tj. je součástí mezinárodního práva, jež ho však také omezuje).⁵ Svrchovaný stát je stát mezinárodně uznáný ostatními státy. V tomto systému jsou si v podstatě všechny státy rovny a pokud některý ze států tuto rovnováhu poruší, pak nutně omezuje suverenitu jiného státu. Jako ukázka nám může posloužit případ Turecka a Kypru, kdy Turecko neuznává suverenitu kyperského státu, tudíž ani kyperskou svrchovanost (tj.

² Drulák, P.: Teorie mezinárodních vztahů, Portál, Praha 2003, s. 19

³ Svrchovaný: od slova vrchnost (společenská vrstva vyvýšená nad ostatními), zdroj: Ústav pro jazyk český

⁴ Cabada, L.: Úvod do studia politické vědy, Eurolex Bohemia, Praha 2002, s. 417

⁵ Žaloudek, K.: Encyklopedie politiky, Libri, Praha, 2004, s. 459

nezávislou moc) nad severním územím ostrova Kypr a jeho obyvateli, které Turecko od roku 1974 okupuje.

Národní zájmy

„Národní zájmy pro nás znamenají zájmy státu, zájmy občanů.“⁶

Za národní zájmy se všeobecně považují cíle, kterých by chtěl stát dosáhnout na mezinárodním poli, tj. v oblasti zahraniční politiky, ku svému prospěchu. Prostřednictvím zahraniční politiky stát své národní zájmy interpretuje. Nemůžeme však tento termín jednoduše paušalizovat, neboť se dá různě interpretovat a, přirozeně, národní zájmy se také mění v závislosti na mezinárodně-politické situaci. V této kapitole se tedy budu věnovat problematice národních zájmů, jejich interpretacím, vnímáním, uplatňováním a dosahováním. Otázka, jenž si kladu pro teoretické vymezení zní: „Jak národní zájmy ovlivňují zahraniční politiku“? V první části se pokusím teoreticky vymezit národní zájmy a jejich klasifikaci, v další fázi se budu věnovat konkrétním zájmům České republiky a Francie. Jejich národní zájmy se dají všeobecně vyjmenovat nebo určit s ohledem na nějaký fenomén. Já se zaměřuji na Evropskou unii.

Nejdále v otázce národních zájmů došla anglosaská literatura. Je to patrně proto, že v těchto podmínkách teorie národních zájmů také vznikla.⁷ Ve Spojených státech probíhá permanentní diskuse o národních zájmech, která dozajista souvisí s tradičním americkým vlastenectvím. Tato polemická rovina nutí k přemýšlení nad problémy a aktuálními výzvami světového dění.

⁶ Václav Klaus v předmluvě ke sborníku o Benešových dekretech, vydal Ústav pro ekonomiku a politiku

⁷ studium *identifikace národních zájmů*

Přínos spočívá v tom, že napomáhají k nalezení konsenzu, případně ke změně kurzu politiky i v obtížných otázkách.⁸

Všeobecně se přijímá převzatý termín z anglického „national interest“⁹ k plošnému označení vnějších cílů politického útvaru. Z tohoto také pramení jeden z elementárních rozdílů v interpretaci národních zájmů v našich poměrech. Anglický výraz „national“¹⁰ nediferencuje totiž mezi významem národní a státní. Proto anglosaský svět¹¹ popisuje národní zájem jako zájem národa, resp. jeho příslušníků, občanů. Nebere v úvahu možnost existence více národů ve daném státě. Proto tento pojem není relevantní např. pro Československo, kde žijí vedle sebe 2 národy¹². Národní zájem by v tomto případě znamenal zájem etnika a zde by mohlo dojít k rozdílnému názoru na věc mezi nimi. Chceme-li tedy vyjádřit Československý zájem, měli bychom správně použít formu státní zájem, která lépe naznačuje, že hovoříme o politickém útvaru, nikoliv o národu. Také Václav Klaus tvrdí, že národní zájmy by měly být zájmy občanů státního útvaru, nikoli příslušníků etnika, což dle něho evokuje nacionalismus.¹³ Pro své účely budu hovořit o národních zájmech jako o zájmech státu. V opačném případě, bych na změnu upozornil.

Podívejme se nyní na hodnocení národních zájmů z pohledů politických škol. Národní zájem je základním stavebním prvkem realistické školy¹⁴, která tvrdí, že národní zájmy vycházejí z přirozeně sobecké tendence státu přežít¹⁵ prostřednictvím zajištění vlastní bezpečnosti. Národní zájmy tedy mají primárně směřovat k zajišťování bezpečnosti. Naproti tomu, idealistická škola zastává názor, že národní zájem by měl být v souladu se zájmy demokracie

⁸ Valenta, J.: Máme národní zájmy? str. 13, např. diskuse o zadržování SSSR se stala součástí Trumanovy doktríny a přispěla ke vzniku NATO. Význam spočíval v tom, že USA opustily tradiční politiku izolacionalismu a začaly se angažovat na globálním dění.

⁹ National interest = fr. raison d'état = cz. národní, též státní zájem

¹⁰ national: národní, státní

¹¹ původně anglosaský svět, dnes svět národních států, tj. států ne s více jak jedním etnikem

¹² Češi a Slováci, resp. můžeme zahrnout další minoritní etnika

¹³ Václav Klaus, předmluva ke sborníkům o Benešových dekretech

¹⁴ Hans Morgenthau

¹⁵ self-interest

a morálky. Jinak řečeno, idealisté staví morálku a etiku nad geopolitickou realitu¹⁶. Zpátky k realistům. Ti již klasifikují národní zájmy na a) životně důležité (jsou stále, nutné k přežití státu, jedná se zejména o bezpečnost) a na b) druhotné zájmy (tyto se mění dle okolností a potřeb, např. členství v nadnárodních organizacích).¹⁷

Vedle teorií Morgentaua a Wilsona se zmínil o národních zájmech v pojetí T.G.Masaryka. Přestože v jeho době nebyla rozvinuta myšlenka národních zájmů, uvědomoval si, že země musí nějaké zájmy sledovat. Ač se považoval za demokrata, uvědomoval si, že její získání je „válečným cílem“¹⁸. Nejblíže se účelům střeoevropských republik blíží teorie A.Wolferse, který definuje národní zájmy na principu jednoty moci a morálky. Tvrdí: „*demokratický státník nemůže být nemorální, ale musí se snažit pragmaticky smířit moc a národně bezpečnostní rozhodnutí s morálkou do té míry, jak to okolní mezinárodní politiky dovolují*“.¹⁹

Jeho přístup by se dal označit za kompromis mezi agilními realisty a bezmocnými idealisty. Stručně jsem nastínil teorii výkladu národních zájmů, dle hlavních škol a nyní přistoupím k jejich klasifikaci. U každého státu, prakticky každého subjektu můžeme rozlišit zájmy primární a pak ty specifické. Za zmínku stojí říci, že každý stát je tvůrcem svých národních zájmů a prakticky si je musí hledat, stanovit formulovat.

Primární neboli základní, nebo také obecné, jsou podmínky k vlastní existenci subjektu a k jeho přežití. Jedná se tedy o zajištění bezpečí, zachování celistvosti státu, státního zřízení. Tyto zájmy jsou v podstatě neměnné, platí pro všechny a stále. Vedle toho existují zájmy specifické, které se determinují v závislosti na aktuální situaci. Mohou vznikat a zanikat, prolínat se a doplňovat. Vycházejí z proměnných podmínek a slouží k upevnování své pozice, k získání výhodnějšího (prestižnějšího) postavení v systému. Národní zájmy specifické je možno diferenciovat. Jsou jimi např. zájmy ekonomické, energetické, ekologické, kulturní,

¹⁶ nejčastěji spojování s americkým prezidentem W.Wilsonem, který tuto teorii uplatňoval po 1.svět.válce

¹⁷ z prostorových důvodů se nezmiňuji o kritice pojetí národních zájmů

¹⁸ Valenta, J.: Máme národní zájmy, s. 19

¹⁹ Valenta, J.: Máme národní zájmy, s. 17

ale i vojenské (které však nemusí primárně sloužit k zájmům základním, např. civilní obrana). Zájmy jak obecné tak specifické, lze také klasifikovat dle jejich časových nároků na uplatnění, tj. zájmy krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Všeobecně se za dobu k jejich uplatňování považuje jeden až dva roky pro krátkodobé, dva až pět let pro střednědobé a 5 až deset a více let jako dlouhodobé. Častým jevem je, že upřednostnění jednoho krátkodobého zájmu potlačí jiný, např. dlouhodobý, zájem. Jestliže např. Spojené státy vstoupí v roce 1917 do první světové války, upřednostní tím krátkodobý zájem nastolení míru, před dlouhodobým zájmem izolacionismu. Jestliže např. evropské státy (taktéž státy Severní Ameriky) dobrovolně podstoupí velení svých armád nadnárodní bezpečnostní alianci (v tomto případě Severoatlantské alianci), upřednostňují tím střednědobý zájem kolektivní bezpečnosti před primárním zájmem mít plně pod kontrolou složku zajišťující obranu. Totéž platí pro otázku evropské integrace. Jestliže evropské státy podstupují část své suverenity ve prospěch společných zájmů, vzdávají se tím částečně primární zájmu svrchovanosti svého státu, tj. nezávislosti v uplatňování vnitřní politiky (v případě společné zahraniční politiky se též vzdávají svrchovanosti na uplatňování vnější politiky).

Národní zájmy České republiky

Nyní, když jsme národní zájmy klasifikovali, přistoupím ke studiu konkrétních zahraničně-politických zájmů České republiky. Nejprve se zaměřím na jejich státní zájmy obecně, poté na jejich zájmy ve vztahu k Evropské unii. V případě České republiky je třeba zmínit mezníky, kterými republika prošla v posledních letech. Během 40 let sovětské nadvlády byl garantem zahraniční politiky Sovětský svaz a svazová republika sledovala v zahraničně politické zájmy, tohoto uskupení. Československo neprojevovalo, a ani nemohlo projevit, snahu o hájení vlastních zájmů. Zájmy sovětského svazu byla především obranná politika proti imperialistickému západu (tj. všem kapitalistickým zemím). Společné zájmy byly i ty

specifické, ty druhotné, např. na poli vědeckém nebo kulturním s identickým cílem: předstihnout západní země. Po pádu tohoto systému musela nově nezávislá federace rychle identifikovat, tentokrát již svobodně, své národní zájmy. Protože prvotní zájem je stály – zajištění svobody a svrchovanosti území – stanovilo si Československo takové zájmy, které by zamezily dalšímu poručení se případnému agresorovi. V tomto případě to byla vazba na své sousedské státy a orientace na západní struktury. Dalším mezníkem k přehodnocení národních zájmů byl rozpad federace a vznik samostatné České republiky. Nově vytvořená republika již dramaticky neměnila národní zájmy federace s výjimkou toho, že ke Slovenské republice bylo již třeba formovat vlastní zahraniční politiku v rámci sousedských vztahů. Naopak ve směru na západ se daly národní zájmy snadno identifikovat prostřednictvím hesla, které vzniklo již v roce 1990 a charakterizovalo nový zahraničně-politický směr. Toto heslo zní: „Zpátky do Evropy!“²⁰ a kromě zahraničního cíle ministerstva zahraničí se také stalo sloganem Občanského fóra. Nicméně „zpátky do Evropy“ nevypovídá konkrétně jaké kroky podnikala vláda k naplňování tohoto cíle. K tomu slouží vládní prohlášení či koncepce zahraniční politiky.

²⁰ Jiří Dienstbier

České politické strany a otázka vstupu České republiky do EU

Charakteristickým rysem vývoje české politické scény v 90-tých letech 20. století je převládající vliv úzkého okruhu politických stran, které dominují české politické scéně. Na pravici je nejsilnější stranou Občanská demokratická strana, jež zaznamenala nejsilnější proměnu v otázce přístupu k evropským společenstvím. Další pravicové strany nemá cenu zmiňovat, protože jejich vliv na evropskou politiku nebyl zásadní. Levicoví sociální demokraté se naopak projeví až později, tj. od roku 1993, zejména s nástupem svého charismatického leadera Miloše Zemana. Dá se říci, že tato strana se stabilně drží svého proevropského kursu i s jinými předsedy. Konzervativní Křesťanští demokraté též stabilně hájí evropskou myšlenku, zejména s ohledem na křesťanské dědictví. Z extrémních stran stojí za zmínku jen Komunistická strana Čech a Moravy, která představuje stabilní prvek na domácí politické scéně a jejich názor na evropskou integraci by se dal charakterizovat jako „nutné zlo“. Přestože tuto myšlenku odmítali, později ji pochopili jako nevyhnutelnou a jejich členové se (a to s úspěchem) v roce 2004 zúčastnili voleb do Evropského parlamentu.

Jak jsem již nastínil, v této kapitole se budu věnovat vývoji evropské otázky v pohledu českých politických (parlamentních) stran. Otázky, které si kladu jsou: Jaká byla politická podpora pro vstup republiky do Evropské unie z pohledu parlamentních stran? Do jaké míry ovlivnila koncepci evropské politiky změna na politické scéně: ústup eurorealističtější ODS a nástup eurooptimistické ČSSD? Nejprve se budu věnovat vývoji a proměně Občanských demokratů, v druhé fázi změně koncepce ČR.

ODS: od euforie k europesimismu

Občanská demokratická strana vznikla v roce 1991 odštěpením reformního křídla z občanského hnutí Občanské fórum. Jednotícím prvkem strany byl její předseda Václav Klaus, který ji předsedal od svého vzniku až do zvolení prezidentem republiky v roce 2003.

Strana je typickým příkladem kultu osobnosti jejího předsedy, jehož názory ovlivňovaly a dominovaly politice strany po celá devadesátá léta a promítly se i do politiky strany v evropských otázkách. Charakteristické pro politická uskupení (záměrně uvádím uskupení, protože na počátku devadesátých let vedle sebe vznikaly politické strany a existovala občanská hnutí) a vládní představitele vůbec byl jakýsi idealismus rychlého „návratu do Evropy“ zhmotněný v začlenění republiky do všemožných „západních struktur“. To platilo i pro Občanskou demokratickou stranu. Oficiální politiku strany s ohledem na zahraniční politiku můžeme vysledovat ve volebním programu ODS nazvaném Svoboda a prosperita.²¹ Zahraničněpolitické priority jsou uvedeny v bodu 3 (Hlavní zásady zahraničně politického programu ODS). „*Naším hlavním zahraničně politickým cílem je zapojit Československo do západního světa, a zejména západní Evropy jako její integrální součásti... ..*“*„Jako náš bezprostřední a nejdůležitější cíl vidíme integraci Československa do evropských společenství. Je to jediná cesta jak dlouhodobě stabilizovat naši celkovou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situaci. Uvědomujeme si náročnost tohoto.“ ... Naším nejnaléhavějším úkolem je nyní všestranná a co nejrychlejší integrace Československa do Evropy*“. Toto jsou v podstatě jediné evropské ideje, obsažené v programovém prohlášení. Zajímavé je, že již v něm již nenajdeme další kroky nutné k dosažení těchto cílů ani časový harmonogram. Z toho tedy vyplývá onen idealismus a jakási bezkonceptnost. Nutno však dodat, že ani jiné strany nedisponovaly konkrétnějšími úvahami. Koalice vedená občanskými demokraty v čele s Václavem Klausem skutečně vyhrála parlamentní volby v roce 1992 a vláda následně představila programové prohlášení. V části věnované zahraniční politice²² je otázkám evropské integrace vyčleněn ještě menší prostor: „*Posílíme naše vztahy k orgánům Evropských společenství i k dalším mezinárodním institucím.*“ Další body hovoří o respektování mezinárodních dohod federální vlády a jinak se otázkám evropské integrace

²¹ Volební program ODS Svoboda a prosperita, volby do PSP ČR 1992

²² Programové prohlášení vlády České republiky, 13.7.1992, paragraf III

nevěnují. Předstupněm našeho vstupu do Evropských společenství bylo uzavření tzv. asociační dohody. Tyto dohody umožňovaly středoevropským zemím postupnou liberalizaci svého trhu, zejména vytvoření zóny volného obchodu mezi ČR a ES a to s ohledem na přípravu ke členství v ES. Již během vyjednávání o této dohodě se projevil propastný rozdíl v názorech mezi ES a vládou ČR (reprezentovanou zejména představiteli ODS). ČR chápala tuto dohodu jako první krok k úplnému členství v ES. ES nicméně odmítalo do této dohody jakýkoli závazek zaručující budoucí členství zabudovat. Také vpuštění levných „východních“ výrobků na západní trhy představovalo pro ES ohrožení západních výrobců. Náročnost jednání dokládá i fakt, že Evropská dohoda o přidružení (resp. Asociační dohoda) byla vstoupila v platnost až po dlouhém vyjednávání a složité ratifikaci 1. února 1995. Naivní představy o bleskovém vstupu do Společenství se náhle začaly rozplývat. Do českých postojů vůči ES (od roku 1993 EU) se promítlo i měnící se postavení Evropských společenství. Ta se Maastrichtskou smlouvou přeměnila na Evropskou unii a rozšířila tak oblasti svého působení. Nově kladla tyto požadavky také na kandidátské země. S tím však vládnoucí ODS zprvu nepočítala. Byla nakloněná spíše jen ekonomické integraci (liberální ekonomické myšlení, volný trh), zatímco ta nová, politická (sdílená legislativa), jí moc neříkala. V témže roce 1993 stanovila Evropská rada (předsednictvo šéfů vlád) tzv. Kodaňská kritéria, tedy souhrn podmínek nutných ke vstupu do Unie.²³ Mimo jiné i toto vyvolávalo u českých představitelů skepsi ohledně našeho členství, která byla doložena např. i podáním jedné z posledních přihlášek do EU v porovnání s ostatními středoevropskými republikami. Ta byla podána až v lednu 1996.²⁴

V části věnované zahraniční politice svého volebního programu pro parlamentní volby v roce 1996 ODS na jednom z předních míst opět zmiňuje, že bude při formulování zahraničně-politického programu vycházet z „českých národních zájmů“. Tyto, politické, hospodářské a

²³ Kodaňská kritéria

²⁴ Polsko a Maďarsko podaly své přihlášky již v roce 1994. Slovensko bylo vlivem svého ministerského předsedy Mečiara odsunuto Unii do druhé vlny.

bezpečnostní zájmy, jsou totožné se zájmy „euroatlantického prostoru“²⁵. Přesné vymezení však chybí. Charakteristické, a zároveň odlišné od programu pro volby v roce 1992 je, že tématu evropské integrace je věnován nepoměrně větší prostor, přímo několik odstavců. V tomto programu ODS zmiňuje, že Česká republika patří mezi čelné kandidáty na členství v EU. Zapojení do evropské integrace, je ODS přesvědčena, „*zaručí občanům členských zemí „mír, svobodu, stabilitu, bezpečnost, svobodu a hospodářskou prosperitu“*. Přesto program nezapře důraz na ekonomickou stránku integrace. „*Za jeden z nejefektivnějších nástrojů posílení stability považujeme hospodářskou prosperitu“*. V tomto programu se také již objevuje důraz na zachování státní suverenity. „*Jsme zároveň přesvědčeni, že proces evropské integrace by neměl uměle potlačit rozmanitost států, národů a kultur, která je jednou z evropských civilizačních hodnot. Jsme přesvědčeni, že i v budoucnu budou základní kameny Evropské unie tvořit jednotlivé státy a že suverenita a pravomoc Unie bude odvozená od suverenity a pravomoci jednotlivých států“*.

Z parlamentních voleb v roce 1996 opět vzešla pravicová vláda vedená Václavem Klausem, nicméně oslabená podílem ostatních stran (ODA, KDU-ČSL) na vládní moci. V části věnované zahraniční politice vládního prohlášení je pak evropské integraci věnován jen o něco málo větší prostor než v prohlášení z roku 1992. „*Vláda bude vycházet z prosazování českých národních zájmů“*.... „*Za hlavní priority považuje vláda co nejrychlejší dosažení plného členství České republiky v Evropské unii a v NATO...“*. „*Členství v Evropské unii chápe vláda jako logické završení úsilí České republiky plně se integrovat mezi evropské demokratické země“*.²⁶ Tímto vláda proklamuje, že členství v EU je cíl zahraniční politiky státu a chápe ji jako završení transformace země na poli zahraniční politiky. Na stejnou úroveň jako je členství v EU klada členství i v NATO (viz. výše). Paradoxně je však členství v NATO věnován v programovém prohlášení širší prostor než členství v Unii.

²⁵ Paragraf „od minulosti po současnost“ zahraničně-politického programu ODS Svoboda a prosperita pro volby do PSP ČR, 1996

²⁶ Programové prohlášení vlády České republiky, 1996

Viditelný posun můžeme zaznamenat v dalším programu pro volby do PSP ČR v roce 1998. Zatímco prvořadým zájmem na poli zahraniční politiky v roce 1996 bylo rychlé a plné členství v Evropské unii. V roce 1998 je prioritou „ochrana českých národních zájmů“²⁷. Ve výčtu těchto zájmů se objevuje mimo jiné „vymezení české národní identity“²⁸. Zapojení ČR do procesu evropské integrace považuje ODS však pouze již za „významný cíl“²⁹. Dále panuje obava z „rozpuštění státu v nadnárodních strukturách či v Evropě regionů bez zřetelně vymezené státnosti“³⁰. Je zde tedy již patrná obava z evropské politické integrace, která pramení zejména z obavy o českou státnost, resp. o zachování státní suverenity v této nadnárodní instituci. Na druhou stranu však ODS akceptuje, že bude-li ČR členem společenství, bude muset akceptovat společná pravidla. V této době se tedy již staví pozitivně k myšlence referenda, ve kterém by občané sami rozhodli o vstupu do Unie. O konkrétním datu či alespoň roce hlasování však program nehovoří. I z ostatních myšlenek tohoto programu je patrné, že ODS klade hlavní důraz na myšlenku národního státu a naopak odmítá myšlenku globální společnosti („Nesdílíme...teorie či vize o vzniku globální společnosti a o postupném zániku národních států“).

Z událostí, které následovaly víme, že Občanští demokraté volby do PSP ČR nevyhráli a s vítěznou Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) uzavřeli tzv. Opoziční smlouvu o vládní podpoře. Vládnímu prohlášení z roku 1998 se budu věnovat v části věnované zahraniční politice ČSSD. Občanská demokratická strana se od této doby staví kriticky k přístupu vládnoucí strany (ČSSD) k politice vůči Evropské unii, které vyčítá přílišnou benevolenci vůči EU a neobhajování našich národních zájmů. Vzrůstající kritiku vůči Unii nalezneme i v dalším programu ODS pro parlamentní volby v roce 2002: Volební desatero. Přestože je přesvědčena o nutnosti co nejbližšího vstupu do EU, odmítá myšlenku

²⁷ Cítíme českou státnost, volební program ODS Hlavu vzhůru, volby do PSP ČR 1998

²⁸ tamtéž

²⁹ Integrace ano, rozplynutí ne, volební program ODS Hlavu vzhůru, volby do PSP ČR 1998

³⁰ tamtéž

prohlubování další evropské integrace. Je zajímavé poznamenat, že zatímco vládnoucí ČSSD proklamuje vstup republiky do EU jako strategický národní zájem, resp. zahraniční priorita stanovená vládním prohlášením, pro ODS je členství v Evropské unii pouze prostředkem, resp. nástrojem k uplatňování cílů a národních zájmů. Již tradičně je jako národní zájem zdůrazněno především vymezení a uchování národní identity. Nově je do programu zabudována zmínka tzv. evropského superstrátu. ODS se obává vlivu eurofederalistů, pro něž je: „*cílem jednotný, nadnárodní státní útvar*“. Tuto myšlenku odmítá a jako přirozený vývoj vidí uchování národních států. ODS dále kritizuje přístup k domácí debatě o EU, kde podle ní existuje snaha o omezení této debaty a snaha o jeden jediný proevropský přístup, který ODS nazývá „importovaným eurofederalismem“. Ve stejném tónu se strana staví odmítavě ke zvyšování pravomocí Evropské komise (a její případnou přeměnu v evropskou vládu) či Evropského parlamentu. Taktéž trvá strana na zachování práva národního veta v rozhodování v klíčových otázkách.

V době opoziční smlouvy představila ODS svou stínovou vládu, která vystoupila se svou tzv. „konceptní tezí“, kde se vyjadřuje zvláště k problematice každému resortu³¹. Stínovým ministrem zahraničních věcí byl Jan Zahradil (dnes europoslanec za ODS), který osobně zastává taktéž euroskeptický přístup a odmítá prohlubující se integraci. Za hlavní pozitivum vidí umožnění „vstupu na velký hospodářský prostor a implementaci práva umožňující další liberalizaci ekonomiky“. Vnitřní jednotný trh také pro něj představuje samotné jádro integrace. V ostatních oblastech se staví (je však nasnadě, že hovoří za program strany) pro vícerychlostní Evropu, tedy Evropu dobrovolného partnerství a dobrovolně hluboké integrace. Přestože hovoří o možnosti slabší integrace, odmítá tzv. „druhořadé“ členství, tedy horší postavení pro nově přichozí země. Tato myšlenka si však odporuje, protože součástí evropské

³¹ Jan Zahradil: Koncepční teze stínové vlády ODS (1998-2002) nazvaná Národní zájmy v reálném světě.

integrace je rovnost mezi státy za předpokladu respektování společného práva. Opakuje nutnost pořádání referenda.

V roce 2003, v době před referendem o vstupu do EU, poskytla ODS programový leták, kde shrnuje své myšlenky k tomuto tématu³². Přímochaře se staví k otázce vstupu, který je pro ODS hotovou věcí. Nicméně na prvním místě z výhod plynoucích z členství uvádí ODS ekonomický přínos a v případě odmítnutí členství v referendu se obává zejména zhoršení právě ekonomického postavení země a ztráty důvěry zahraničních investorů. V další fázi se ODS staví kriticky vůči vládnímu postupu vůči EU. Domnívá se, že na rozdíl od vládních proklamací, republika bude do EU více finančně přispívat než z ní dostávat. Již tradiční je obava o státní suverenitu: „...v *politické integraci Evropy se skrývají nemalá rizika pro naši státnost*“. Již z programu pro parlamentní volby se opakuje, že vstup do EU není cíl zahraniční politiky sám o sobě, ale prostředek k uplatňování vlastních národních cílů. Těmi jsou nikoliv vytváření evropské federace (tzv. evropského superstrátu), ale vznik tzv. vícerychlostní Evropy, v nichž by bylo možno přijímat integraci dle vlastního uvážení, dle vlastních národních potřeb. Zejména panuje obava ze vzniku společné zahraniční a bezpečnostní politiky. „*Takové sjednocení by znamenalo faktický zánik státní suverenity*“. Obranu proti tomuto vidí v zachování práva veta v těchto otázkách a vybudování spojení se zeměmi s podobnými zájmy. ODS doslova uvádí: „*musí se podílet (ČR) na budování protiváhy tomuto jádru (zemí) spolu se zeměmi, které si přejí volnějšímodel integrace...*“. Zde ODS jasně proklamuje, že si nepřeje prohlubování evropské integrace. V posledním bodě již avizuje vůli k myšlence referenda o připravované ústavní smlouvě a již v tomto programu se hlásí k tomu, že pokud bude návrh ústavní smlouvy příliš federalistický, bude doporučovat její neschválení a zachování členství ve stávající podobě. Tato myšlenka byla však již 2 roky před plánovaným referendem o ústavní smlouvě nerealizovatelná, protože každá smlouva

³² Když do EU tak s ODS, programový leaflet k referendu o vstupu ČR do EU

upravující fungování Unie musí být ratifikována všemi státy a není možné, aby se k ní stát nepřipojil.

Na výše uvedených argumentech předvolebních programů jsme si dokázali zahraničně-politický program Občanské demokratické strany. Z celkového hodnocení vyplývá, že ODS vidí myšlenku evropské integrace v ekonomické rovině, tedy vytvoření trhu volného obchodu a spolupráci s ostatními zeměmi, zejména v transatlantickém regionu. Je pro silné spojení se Spojenými státy. Naopak k myšlence politické integrace se ODS staví zdrženlivě, vyhrazuje si zachování práva veta, tj. zdržení se účasti státu na integraci tam, kde to není slučitelné s jeho národními zájmy. K tomu může docházet např. na poli společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Obecně však byla a je ODS pro myšlenku dalšího rozšiřování Evropské unie. Domnívá se však, že Unie tak činí na základě sledování svých cílů a nikoliv ve prospěch nově přijímajících států (*...EU chápe kandidátské země v první řadě jako trhy pro svoji produkci a pro výhodné uplatnění přebytku svých odborníků, dále jako zdroje surovin a místní levné a kvalifikované pracovní síly a také jako případnou nárazníkovou zónu před politickými i bezpečnostními riziky Východu a Balkánu“³³*).

Dnes, s dvouletou zkušeností ze členství v EU, můžeme zhodnotit, v čem byly názory ODS správné a v čem naopak přehnaně kritické vůči EU. Neopodstatněná byla zejména obava z rozpuštění naší národní identity. Naopak, Evropská unie dbá na podporu jednotlivých identit svých členských států a tuto filosofii má zabudovanou přímo ve svém hesle: „jednota v rozmanitosti“³⁴. Naopak ODS mohla mít pravdu, když se obávala vzniku vícerychlostní Evropy ve smyslu, kdy na nové členy budou uplatňována některá omezení. To se stalo např. v možnosti volného pohybu osob, kdy západní pracovníci nejsou po přechodná období vpuštěni na západní pracovní trhy.

³³ Jan Zahradil: Manifest českého eurorealismu, duben 2001

³⁴ unity in diversity

Česká strana sociálně demokratická

Česká strana sociálně demokratická je historicky nejstarší česká strana. Na počátku devadesátých let navázala na své sociálně demokratické hnutí z první republiky a profilovala se jako levicová strana hájící myšlenky sociálně demokratického státu. Na vlivu začala získávat až se zvolením charismatické osobnosti Miloše Zemana za předsedu strany v roce 1993. Představoval silně levicový směr politiky. Na popularitě strana získala zejména kritikou liberální politiky vládní ODS. Poprvé vyhrála volby v roce 1998. Propracovanost evropské politiky ČSSD šla ruku v ruce s její popularitou. Hned na začátku devadesátých let se přihlásila, tak jako ostatní strany pod vlivem euforie z „návratu do Evropy“, k začlenění do evropských integračních struktur, ale bez propracovaného programu či harmonogramu. To, co ČSSD odlišuje od ODS je, že jí proevropsky laděná koncepce zahraniční politiky zůstala po celá devadesátá léta a nesklouzla, jako u ODS, ke kritickému tónu. V roce 1995 byl určen, a od té doby také dodržován, prioritní cíl české zahraniční politiky, a to vstup do Evropské unie. Již bylo zmíněno, že pro ČSSD znamenal vstup do EU cíl zahraniční politiky, zatímco pro ODS prostředek k uplatňování cílů. Ve svém volebním programu z roku 1996 Lidskost proti sobectví zopakovali požadavek na vstup do EU a souhlasili i s prohlubováním evropské integrace: „...*Ztotožňujeme se s principy Maastrichtské smlouvy...*“, tedy s principy politické integrace. Naopak odmítají nacionalistický přístup, který vyčítají vládní ODS. Zásadně se však začali zabývat vztahem České republiky a Evropské unie až od roku 1998, kdy se ujali moci. Samostatná kapitola byla přistoupení k EU věnována v koncepci české zahraniční politiky (1998) a bylo také vypracováno více programu pro jednotlivá odvětví v jejich vztahu k EU. Paradoxně menší prostor je věnován vstupu do EU ve volebním programu v roce 2002. Ani otázce referenda ani evropské ústavy není věnován prostor. Vychází z koncepce zahraniční politiky, na kterou hodlá navázat.

KDU-ČSL

Křesťanská demokratická strana zaznamenala podobný vývoj jako ostatní strany. Všeobecná proklamace o podpoře vstupu do EU na počátku devadesátých let, s postupem času získával evropský program na podobě. V roce 1998 se volební program věnuje podrobně zahraniční politice, ne však již tolik Evropské unii. Zajímavé je, že program nehovoří o přípravách našeho vstupu na členství, ale doslova uvádí, že: *„Rozšiřování EU považujeme za kontinuální a nezvratný proces. Chceme, aby šanci, které se dostalo nám, měly i další evropské státy...“*. Jejich program se tedy nevěnuje přípravě našeho vstupu do EU a ani debatě o smyslu vstupu do EU, ale již aktivního zapojení se republiky v rámci EU. KDU je nakloněna myšlence vícerychlostní integrace. Předpokládá, že republika nebude ihned zapojena do všech oblastí polické integrace jako je měnová unie, Shengenská dohoda. Je nutno přiznat, že tato předpověď se stala skutečností. Dále se zahraničně-politický program věnuje vstupu do NATO ostatním aspektům. Politický program v roce 2002 je shodný s ostatními stranami, které kandidovaly do poslanecké sněmovny v rámci tzv. Čtyřkoalice (4K). Evropský zahraničně-politický program není nijak obsáhlý (naopak je oproti programu z roku 1998 stručnější) a klade si za cíl 3 základní myšlenky: vstup do EU a podporu tohoto u občanů ČR, aby se pro vstup vyslovili v referendu. Zajistit, aby se republika mohla stát členem Unie nejpozději v roce 2004 a po vstupu prosazovat takovou politiku, aby byl stát hospodářský hodnocen jako nejlepší z přistupujících zemí. Detailněji se program evropskou politikou nezabývá, což je zajímavé, protože 4K koalice považovala urychlený vstup do EU za jednu ze svých volebních priorit.

Rozšíření Evropské unie o země střední Evropy v pojetí francouzských politických stran

K tomu, abychom mohli charakterizovat názory francouzských politických stran na rozšíření Evropské unie, musíme si uvědomit fungování francouzského politického systému a pak systému zahraniční politiky a vlivu politických stran na tuto politiku. Francouzskému stranickému systému, připomeňme, že se jedná od roku 1958 o tzv. V. republiku, dominuje silná podpora několika ideologických proudů a strany reprezentující tyto proudy mají pak stabilní podporu. Na druhou stranu francouzský politický režim je režim poloprezidentský³⁵ a není tedy založen přímo na stranickém systému. Politické strany byly a jsou za V. republiky vytvářeny k momentálním účelům a potřebám svých leaderů, což započal již prezident De Gaulle. Charakteristické pro francouzské politické strany po celou druhou polovinu 20. století je také střídání názvu. Připomeňme, že De Gaulle založil dvě strany RPF³⁶ a UNR³⁷. Ze sdružení pro novou republiku (UNR) se poté (v roce 1968) stává UDR³⁸, ze které Jacques Chirac vytváří RPR³⁹.

Politické scéně devadesátých let dvacátého století dominovaly tyto strany: neogaullistická pravicová strana Sdružení pro republiku (RPR), založena Jacquem Chiracem 1976 a rozpuštěná v roce 2002, kdy se pravicové strany sloučily v jednu za účelem společné podpory za znovuzvolení J. Chiraca prezidentem. Z tohoto spojení vzešla v roce prezidentských voleb v roce 2002 UMP (Sdružení pro prezidentskou většinu). Sám název připomíná, jaký byl účel vzniku této strany. Ještě téhož roku, po volbách, byla strana přejmenována na Sdružení pro lidové hnutí, přičemž zkratka UMP mohla být zachována. V současné době sdružuje strany pravicového směru. Jejím předsedou je Nicolas Sarkozy, kandidát na prezidenta ve volbách

³⁵ „Prezident ve svých rukou soustřeďuje funkce hlavy státu a šéfa exekutivy, ale na rozdíl od prezidencialismu se o výkonnou moc musí podělit s premiérem a vládou“. Úvod do studia politické vědy, Cabada L., Kubát M., strana 209

³⁶ RPF: Rassemblement du peuple français; Sdružení francouzského lidu (1949)

³⁷ UNR: Union pour la nouvelle République; Sdružení pro novou republiku (1958)

³⁸ UDR: Union pour la défense de la République; Sdružení pro obranu republiky (1968)

³⁹ RPR: Rassemblement pour la République; Sdružení pro republiku (1976)

v roce 2007. Další pravicové uskupení zastoupené ve francouzském Národním shromáždění (dolní komora parlamentu) je UDF⁴⁰. Sdružení pro francouzskou demokracii je centristická strana hájící liberální myšlenky na sociálním základě. Jejím současným předsedou je François Bayrou (neúspěšný kandidát na prezidenta v roce 2002). Krajní pravici reprezentuje Národní fronta (FN⁴¹), což je extrémní hnutí radikála Jean Marie Le Pena, které získávalo na podporě v průběhu celých devadesátých let a to v souvislosti s problémy vzešlých z imigrace. Tato strana jakoukoli imigraci odmítá a hájí tvrdě nacionalistické myšlenky.

Situace na levici je na mnohem jednodušší. Demokratickou, levicově orientovanou stranu reprezentuje PS⁴² (Socialistická strana), která se sice stabilně drží svého názvu, je však rozpolcená vnitřně na zastánce umírněné levice, tedy blíže středu, a na zastánce silně levicových myšlenek. Současným předsedou je Francois Hollande. Krajní francouzskou levici reprezentuje PC⁴³ (Komunistická strana), která si uchovala od II. světové války svůj název a má také tradiční voličskou základnu. Tyto politické strany jsou zastoupeny v parlamentu a jim se budu ve své stati věnovat. Ostatní politické strany nemají dostatečný politický vliv, proto je není nutno pro naše účely zmiňovat.

Než přistoupím k programu jednotlivých stran, je třeba všeobecně říci, že Francie byla zakládajícím členem evropských společenství a tuto evropskou integraci proto vnímá velmi citlivě a důsledně. Ve francouzských demokratických stranách v devadesátých letech všeobecně panovala shoda pro myšlenku rozšiřování Evropské unie dále na východ a pro prohlubování evropské integrace. Lišili se však v názorech na harmonogram rozšíření a na přístup ke kandidátským zemím. Je také třeba připomenout, že francouzská politická scéna (tedy i program politických stran) je do jisté míry ovlivněna veřejným míněním, které je ve Francii tradičně silné.

⁴⁰ UDF: Union pour la démocratie Française; Sdružení pro francouzskou demokracii, 1978 založil Valéry Giscard d'Estaigne

⁴¹ FN: Front National

⁴² PS: Parti Socialiste

⁴³ PC: Parti Communiste

Ve svém oficiálním volebním programu pro volby v roce 1997 si PS přeje rozšiřování Evropské unie, nehovoří však o kandidátských zemích, které by měly k Unii přistoupit. Velice obecně upozorňuje, že rozšíření se musí „dobře připravit“, už ale není konkretizováno jak. Zpochybňuje rozšíření do roku 2000, což je narážka na „spanilé jízdy“ prezidenta Chiraca po středoevropských zemích, kde ujišťoval o rozšíření EU v roce 2000. Rozšíření zároveň nesmí vést k narušení společných politik. Jedinou politiku, kterou PS připomíná je společná zemědělská politika, která jak víme, je ve Francii citlivě vnímána. Dále je strana pro prohlubování evropské integrace. Ve svém volební komuniké po stranické konferenci z Brestu (1997), která těmto volbám předcházela se Socialistická strana dotýká také povrchně otázky rozšiřování Evropské unie. V tomto závěrečném komuniké je uvedeno, že strana je pro rozšíření o země střední a východní Evropy, nicméně vidí nutnost reforem institucí. Odmítá rozšiřování na základě Amstersdamské smlouvy, která byla v té době v platnosti a která by narušila fungování rozšířené Unie. Navrhuje, aby budoucí francouzská vláda, za pomoci ostatních spojenců z Unie, iniciovala změnu v rozhodovacím procesu tak, aby bylo možno přijmout potřebné institucionální změny Unie ještě před ukončením vyjednávacích rozhovorů s kandidátskými zeměmi. Volební program k volbám v roce 2002 o rozšiřování vůbec nehovoří. Strana zastává stejný přístup ohledně rozšíření. Větší důraz se klade na myšlenku Evropské ústavy. Velice podobné fráze týkající se tohoto tématu se nacházejí i ve volebním programu prezidentského kandidáta Lionela Jospina⁴⁴. V jeho předvolebním programu k prezidentským volbám v roce 1995 stojí za zmínku akorát myšlenka, že se coby prezident zasadí o to, aby se rozšířením Evropská unie nestala jen zónou volného obchodu, ale aby i nadále prohlubovala svou politickou integraci. Ve volebním programu o 4 roky později, v roce 2002, vidí Lionel Jospin rozšíření jako hotovou věc. Francie dle něj bude muset legitimně bránit v rozšířené Evropě své zájmy na jedné straně, na straně druhé musí být

⁴⁴ Election Presidentielle 1995, Programme de Lionel Jospin,

připravena „vřele“ přivítat nové členy, ale dbát na to, aby nedošlo k rozmělnění evropského modelu. Zajímavé je, že již v této době hovoří o nutnosti přechodných období, zmiňuje však pouze obecně oblast zemědělské politiky.

Společný program pro volby do Národního shromáždění měly RPR a UDF v roce 1997. Spíše než otázce rozšiřování se program věnuje tomu, jak udržet Francii „motorem Evropy“ a jak francouzský sociální model má inspirovat ostatní evropské země. Co se týče přímo rozšíření, program hovoří o nutnosti Evropy míru a sdružování. Strany jsou pro rozšíření EU o země střední a východní Evropy, které budou na členství připraveny, ale až po reformě institucí EU (již se nehovoří o jakých reformách a v jakém časovém horizontu).

Program Národní fronty je od jejího vzniku v sedmdesátých letech v podstatě stejný. Vůbec se nezmiňuje k rozšiřování Evropské unie, ale rovnou vyžaduje ukončení francouzského členství v Unii a znovuoobnovení „francouzské suverenity“.

Francouzská zahraniční politika

Charakteristickým prvkem francouzské zahraniční politiky je, že je téměř ve výlučném postavení prezidenta republiky. Po oslabení prezidentova vlivu v době po první světové válce, je místo prezidenta V. republiky, zejména vlivem De Gaulla, na zahraniční politice přímo protěžováno. Ve Francii se hovoří dokonce o tzv. „domaine réservé“, což je praktický termín, který vyhrazuje prezidentovi výlučné postavení. Termín „vyhrazené oblasti“ sice není zakomponován do ústavy, ale v praxi je znám a respektován. Ostatní struktury zahraniční politiky, ministerský předseda, ministr zahraničních věcí, Parlament, jsou jen stínem prezidentova vlivu. Nejvíce se tato skutečnost odráží na setkání představitelů států. Francie je vždy reprezentována osobou prezidenta (v případě dvou zástupců je druhým ministr

zahraničních věcí). To platí samozřejmě i pro setkání hlav států v rámci Evropské unie (Evropská rada). Prezident je tedy jakýmsi ukazatelem francouzského kurzu na poli zahraniční (resp. evropské politiky). Na začátku svého volebního období taktéž vydává prohlášení svých zahraničně-politických priorit.

Francouzské národní zájmy

Zahraniční politika vychází z teorie národních zájmů, kterou jsem již nastínil. Jaké jsou ty francouzské? Za prvé je možno zmínit, že neexistuje žádná závazná zahraničně-politická doktrína. Prvotní (životní) vnější národní zájmy každého státu jsou shodné. Zajištění bezpečnosti a suverenity státu⁴⁵. V další fázi vycházejí národní zájmy z reálného postavení státu na mezinárodním poli. Globální zahraniční-politické postavení francouzského státu je dozajista jiné než České republiky. Francie je tradiční evropská mocnost. Svou důležitost podtrhuje svým rozlehlým územím, počtem obyvatelstva, ekonomickým postavením. Francie hrála vždy mocnost evropského kontinentu a ve spojitosti s imperialismem, a její následnou koloniální říší, se jí dostalo vlivu světové mocnosti. Tento vliv dozajista ovlivnil (a ovlivňuje) aktuální postavení francouzské zahraniční politiky ve světovém dění. Tato kredibilita byla narušena pouze druhou světovou válkou, kdy Francie podlehla německé říši. „L'après guerre“⁴⁶ je tedy období druhé poloviny 20. století, kdy francouzské národní zájmy jsou vedeny snahou o udržení globálního vlivu. Jedním z prvních důkazů toho, že Francie je světovým hráčem, je přijetí za stálého člena Rady bezpečnosti OSN (1945), což dozajista pomohlo zvýšení vlivu a získání prestižního postavení. Prezident de Gaulle dokonce použil pro charakterizování této politiky výraz: „politique de grandeur“. To je základní teze, ze které vycházejí zahraničně-politické zájmy země. K realizaci tohoto zájmu provádí francouzská diplomacie dílčí kroky, jejichž hlavním bodem je odmítání americké hegemonie a

⁴⁵ Aktuální francouzské bezpečnostní zájmy vycházejí z „Livre blanche sur la défense“ 1994

⁴⁶ po válce

koncentrace na evropskou integraci, kde se francouzský vliv může snáze prosadit. Zlomovou událostí pro francouzskou diplomacii byl pád Sovětského svazu. Země byla uvalena do nové mezinárodně-politické situace, na kterou nebyla připravena. Do té doby představovala jakýsi mezník, předěl, mezi dvěma hegemony. V novém multipolárním světě však neexistuje protiváha americké převaze a Francie a evropská společenství prozatím nedokázaly tuto převahu zpochybnit. Další nebezpečí počátku devadesátých let představoval pro Francii vznik nových středoevropských republik a rozšiřování mezinárodních společenství o tyto země, což by mohlo francouzský vliv oslabit: „Od roku 1991 se nacházíme v globální společnosti, což má pro nás konkrétní následky..... Veškerá společenství, na kterých se Francie podílí, jsou na cestě k rozšíření o nově vzniklé státy..... Pro naši zemi ale není jiná možnost, než jednotná a silná Evropa, kde můžeme nejvíce uplatnit náš vliv....⁴⁷“ Evropská unie je v tomto směru prostor, ve kterém Francie může uplatnit svého silného postavení a ovlivnit tak politiku a směřování Evropské unie jako celku. Přestože s možností rozšíření evropské unie ve Francii také panovaly obavy z možnosti ztráty části národní identity a její rozpuštění ve společenství, převážil nakonec názor, že: „sans l'Europe, il est difficile pour la France de se faire entendre dans le monde⁴⁸“. Proto se Francie nikdy vysloveně nevyslovila proti rozšíření Evropské unie o země střední a východní Evropy.

Zahraničně-političtí aktéři

Tak jak zahraniční politika a prosazování národních zájmů získává na objemu, rozšiřuje se aparát těch, kteří mají co dočinění s vnějšími vztahy. Aktéry zahraniční politiky můžeme klasifikovat dle dvou rovin. Prvně jako vymezený počet osob státních představitelů a zaměstnanců ministerstev a státních úřadů (prezidenta republiky, premiéra a ministra zahraničí, ministr obrany). Druhotně jako neurčitou skupinu všech, kteří se podílí na vnějších vztazích: školy, kulturní instituce, nevládní organizace.

⁴⁷ Hubert Védrine, proslov ministra zahraničí před zahraniční komisí Národního shromáždění, Paříž, 26.06.1997

⁴⁸ „Bez Evropy bude pro Francii nesnadné prosadit se ve světě.“, La politique étrangère de la France, Kessler M.Ch., Presse de Sciences-Po, 1998

Francie a rozšíření EU o země střední Evropy

Francie stála u zrodu evropské integrace, proto existuje od této doby politika ve vztahu k evropským společenstvím, kterou obecně nazýváme evropská. Význam této oblasti dokládá vedle ministerstva zahraničních věcí existence ministra delegovaného pro evropské záležitosti. Francie se podílela na všech stupních ekonomické a politické integrace. Ta měla tradičně podporu i u veřejnosti. Okamžik, kdy se Francie stala brzdou motoru evropské integrace byla otázka ratifikace evropské ústavní smlouvy, která byla nakonec odmítnuta v národním referendu v roce 2005. Je ale pravda, že např. o otázce ohledně rozšíření unie o středoevropské země se v referendu nerozhodovalo. Můžeme se jen domnívat, zda by k rozšíření vůbec došlo, kdyby mělo být ve Francii ratifikováno v referendu. V ostatních oblastech, jako je reforma institucí, rozšiřování politické integrace, atd. nemůžeme tvrdit, že je na chybě Francie, jelikož se během vyjednávání o těchto otázkách (např. Amsterdam 1997) projevil výhrady u více členů Unie. Aktéři evropské politiky jsou shodní s aktéry zahraniční politiky. Vývoj spočívá v tom, že čím více oblastí je zahrnuto do evropské politiky, tím více ministerstev je zainteresováno do evropských záležitostí. Je ale bezpochyby, že iniciativa a hlavní evropské proudy vycházejí opět z prezidenta republiky. Ten díky svému vlivu na zahraniční politiku dominuje nejvíce i politice evropské. Dokonce i v zahraničí byl a je vliv francouzského prezidenta na evropské záležitosti klíčový a hojně diskutovaný v ostatních zemích. Toto můžeme doložit např. na příkladu prezidenta de Gaulla a procesu evropské integrace během jeho doby. Byl stoupenec zejména ekonomické integrace, kladl však důraz na citlivou otázku ztráty jakékoliv suverenity. Meritem jeho pozice v evropské integraci byla snaha o společný postoj v rámci členských států proti převaze Spojených států. V Evropě spatřoval hlavní spojení mezi Francií a Německem, což bylo doloženo mimo jiné podpisem Elysejské smlouvy⁴⁹. Jeho vliv je také patrný u jeho následovníků, kteří se nijak

⁴⁹ franko-německá smlouva o vzájemné spolupráci, 1964.

neangažovali v otázce prohlubování politické integrace. Pro De Gaulla představovalo problém i samotné rozšíření. V britské přihlášce viděl přílišnou vazbu na Spojené státy a přitom jeho politika spočívala v budování protiváhy proti tomuto vlivu.

Politika rozšíření o země středovýchodní Evropy: Francois Mitterand, Jacques Chirac

S pádem Sovětského svazu a vznikem multipolárního světa vyvstala v rámci evropských společenství otázka budoucího rozšíření o nově vzniklé země vzešle z bývalých satelitních států východního bloku. Přestože nikdy nebylo řečeno, že by se Francie stavěla proti začlenění těchto republik do evropského společenství, odmítala myšlenku rychlého rozšíření a naopak se nově vzniklou situaci snažila kompenzovat prohlubováním integrace. První polovina let devadesátých je ve znamení hledání společné řeči a formování národního kurzu na tuto problematiku. O tom, že se jednalo o otázku složitou dokládají protichůdné reakce představitelů vyjadřující se k myšlence rozšíření. K zjednodušenému charakterizování tohoto rozporu uvádím výroky obou prezidentů vyjadřující se k rozšíření: „l'élargissement n'interviendra pas avant des dizaines et des dizaines d'années"⁵⁰. O 5 let později se francouzská politika ve vztahu k zemím středovýchodní Evropy změnila: „...que, dès l'an 2000, la Pologne ait rejoint notre Union"⁵¹. V této kapitole se budu zabývat otázkou proč se francouzská evropská politika takto změnila ve vztahu k eventuálnímu rozšíření a jaká vlastně byla politika rozšíření Unie. Vezmeme-li v úvahu výše uvedené výroky obou prezidentů, nabízí přímo rozlišit toto období na dobu prezidenta Mitteranda (do roku 1995) a prezidenta Chiraca (od roku 1995).

Otázka přistoupení o země středovýchodní Evropy vyvstala okamžitě s rozpadem východních struktur v roce 1989 a to na obou stranách Evropy. Ve východní Evropě ji lze charakterizovat heslem „návrat do Evropy“, jehož hlubší podtext je integrace do mezinárodních struktur. Na

⁵⁰ Francois Mitterand

⁵¹ Jacques Chirac; stejnou tezi zopakoval Chirac během návštěv v dalších středoevropských zemích

západě, konkrétně právě ve Francii můžeme zmínit myšlenku F.Mitteranda: „Já uznávám právo zemí střední a východní Evropy na to, stát se členy Společenství⁵²“. Nicméně spíše než otázce rozšíření se Francie věnovala prohlubování evropské integrace. V plné fázi byla příprava na zahájení měnové unie. Další výrok prezidenta Mitteranda obhajuje právě fakt, že Společenství se více zabývá otázkou prohloubení integrace než otázkou rozšiřování: „Naopak, zrychlení a posílení evropského společenství, přispěje nevídanou měrou k pozitivnímu vývoji na východě...“⁵³. Takto by se dala stručně charakterizovat francouzská evropská politika vedena Francois Mitterandem na začátku let devadesátých. Jak bylo již řečeno, myšlenku neodmítá, ale před jakýmkoli úvahami o rozšíření je nejprve nutno „dospět“ v integraci na západě. Prezident Mitterand se zhruba drží politiky předchůdce Pompidoua, který podmiňoval vstup Velké Británie do Společenství završením společného trhu. Odpověď na otázku, proč se Francie tolik obává jakéhokoliv zbrzdění integrace, může být, že sama stála u jejího zrodu a je tedy jakýmsi jejím „dítětem“ anebo se Francie bála oslabení svého vlivu na světové dění v rozšířené Evropě. Tato teorie je však nemá opodstatnění na evropské úrovni, jelikož s více členy Společenství stoupá Francii možnost nalézt spojence a politickou podporu k prosazení svých zájmů.

Aby Francois Mitterand zabránil aspiracím ohledně rozšíření a zároveň aby uspokojil nároky východních představitelů (a také Německa, která se myšlence rychlého rozšiřování nebránilo), vyslovil se ke konci roku 1989⁵⁴ ke svému unikátnímu projektu „evropské konfederace“, která by sdružila všechny státy Evropy a pro východní země by na dobu neurčitou představovala náhradu za členství ve Společenství. I přes reálnou podobu, které se projektu dostalo v průběhu následujících měsíců, nebyla evropská konfederace nikdy realizována.

Dá se říci, že v době, kdy Mitterand vyslovil myšlenku evropské konfederace, neměl sám zrovna jasno v tom, o čem by toto společenství mělo být a také je nutno říci, že ji s nikým

⁵² 19.09.1991, Berlín, tisková konference

⁵³ 25.10.1989, proslov v Evropském parlamentu

⁵⁴ 31.12.1989, projev občanům republiky; vœux aux Français

předem nekonzultoval. Evropská konfederace měla sdružit všechny evropské státy do společné a trvalé organizace vzájemných: „d'échanges, de paix et de sécurité“, tedy vzájemného obchodu, míru a bezpečnosti. Československo se k této myšlence postavilo pozitivně a prezident Mitterand v projevu před Evropským parlamentem navrhl, aby se v Praze konalo první zasedání na toto téma. Havel se společně s francouzským prezidentem skutečně chytli iniciativy a o rok později, v roce 1991, se v červnu konalo v Praze zasedání, na které byli přizváni evropské představitelé za účelem formování prvních konkrétních představ o evropské konfederaci. V době před konáním samotné konference však francouzský prezident Mitterand v Praze v rozhovoru pro rádio Svobodná Evropa prohlásil větu, která na delší dobu poznamenala vývoj v otázce rozšíření Evropských společenství a „zdiskreditovala“ Francii v očích východních představitelů. „...l'adhésion des pays d'Europe centrale à la CEE risque de ne pouvoir intervenir avant des dizaines et des dizaines d'années“. Tedy, že k rozšíření Evropských společenství o země střední Evropy pravděpodobně nedojde dříve jak za desítky a desítky let. Během tohoto rozhovoru také zmínil, že evropská konfederace je tu proto, aby překlenula toto období neznámé délky. Spousta francouzských představitelů se později snažila mírnit toto prohlášení a též prezident Havel se ve své úvodní řeči snažil, aby záměr konfederace nevyzněl jako alternativa pro rozšíření společenství. „...Nejde tu, jak všichni víte, o žádnou oficiální konferenci na úrovni států, vlád či parlamentů, jejímž úkolem by bylo cokoli bezprostředně a oficiálně založit. Jde pouze o první a předběžnou poradu nejvýznamnějších osobností kultury, politiky, vědy, žurnalistiky a vůbec veřejného života, která se má nad projektem konfederace zamyslet tak říkajíc na duchovní či intelektuální úrovni. Nic tu nemůžeme rozhodnout. Můžeme si jen vyměnit ideje, konkretizovat je, najít to, na čem se shodujeme, domyslet své téma a posléze výsledky svých rozprav vtělit do určitých námětů a návrhů, jimiž se mohou pak státní orgány evropských zemí eventuálně zabývat“⁵⁵.

⁵⁵ Václav Havel, shromáždění o evropské konfederaci, 12.6.1991, <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/1991/1206.html>

Prezident Mitterant naopak měl možnost vyslovit se během závěrečné řeči. „Jestliže se ptáme, zda-li je v Evropě místo pro nové instituce, já věřím, že Evropa se buduje na více pilířích, na rozdílných základech...“. „.....Já jsem pro silné Evropské společenství s hospodářskou, měnovou a politickou integrací, neodsuzuji ale další organizace (ani Konfederaci) do druhořadého postavení....“. „Za čas, a já si přeji, aby to bylo co nejdříve, společenství evropských zemí bude připraveno na vstup do Společenství, a to v plné míře, a jestli členské státy Společenství budou v situaci, kdy budou moci přijmout nové členy, bude problém vyřešen....a my se všichni sejdem v jednom jediném společenství....“

Pražské zasedání mělo za úkol přednést návrhy na konkrétní podobu fungování Konfederace. Smyslem bylo vytvořit společné politiky a sladovat vzájemně postupy v oblasti trhu s energiemi, životního prostředí, dopravy, pohybu osob a kultury.

Ač to bylo neúmyslně, dá se říci, že sám Mitterand přispěl k neúspěchu projektu své Konfederace. Totiž věta o „desítkách a desítkách let“ před přistoupením okamžitě zdiskreditovala francouzskou evropskou politiku rozšíření. Dále také fakt, že Mitterand počítal do Konfederace se začleněním Sovětského svazu („ale vylučoval Spojené státy), nepřispěla k pozitivnímu vnímání, protože Sovětský svaz byl ze zkušeností středoevropských států odmítán. Od této doby byla také každá francouzská iniciativa vnímána skepticky a ostatní za ní viděli pouze způsoby, jak zdržovat rozšíření. Iniciativě Konfederace by bylo určitě také pomohla, kdyby byla připravena ve spolupráci s ostatními státy Společenství anebo alespoň s Německem, které bylo v očích středoevropanů vnímáno velmi pozitivně.

Francouzská nedůvěra vůči nově vzniklým zemím se projevila i v ekonomické rovině. Např. francouzská firma Renault měla zájem o vstup do českého podniku Škoda, ale francouzský obraz v Československu byl francouzskou pozicí pošramocen a ani ve Francii neexistovala politická podpora, pro tuto investici (Renault je státní podnik). Německý Volkswagen byl

v mnohem lepší výchozí pozici. Za prvé pro vzájemnou blízkost obou zemí znali lépe prostředí a německá strana naopak podporovala integraci střední Evropy do Společenství.

V letech po roce 1989 se také plně projevil vliv francouzského prezidenta na zahraniční politiku. Teorie o desítkách let a o vzniku Konfederace pramenily v podstatě z jeho vlastních myšlenek aniž by je předem konzultoval s ministerstvem zahraničních věcí nebo alespoň se svými spolupracovníky. Prezident Mitterand se skutečně dlouhou dobu obával rozšíření. Ještě v roce 1991 se dokonce nechal slyšet, že pokud by došlo k okamžitému rozšíření, znamenalo by to konec všem nadějím na politickou a měnovou unii a ze společenství by se stala zóna volného obchodu. Vycházel z teorie, že nově přijaté členské státy by v žádném případě nemohly dostát tvrdým ekonomickým závazkům, aby byly v unii konkurenceschopné. Přestože Mitterand se držel svého kurzu i v následujících letech, nepostavil se proti vzniku tzv. Kodaňských kritérií z roku 1993, kde se Evropská rada postavila za kandidátské a vydala prohlášení, dle kterého se všechny asociované země, které splní nově stanovené podmínky, mohou stát členy společenství. Mitterand sice dohodu s Kodaně podepsal (což bylo pravděpodobně jediné proto, že v ni nebyl zahrnut časový horizont rozšíření), ale neodpustil si prohlášení během tiskové konference, kdy prohlásil jaký velký risk čeká unii a kandidátské země. Za zmínku stojí postoj Velké Británie během této konference, která se postavila pozitivně k myšlence rozšíření. Je to ale proto, že v něm viděla možnost zbrzdění integrace, což byl její cíl. Postupně se tedy začaly měnit tendence v otázce rozšíření. Tyto se projeví i na domácí politické scéně, kdy v roce 1993 vyhrála parlamentní volby ve Francii pravicová strana Sdružení pro republiku, jejíž pozdější předseda Alain Juppé se stal ministrem zahraničí. Ten se okamžitě vyslovil, že je nakloněn rozšíření a že je třeba těmto zemím⁵⁶ vyslat jasný signál, že Francie zaujímá kladný postoj k této otázce. Taktéž jako Mitterand Juppé uznává,

⁵⁶ tj. zemím středovýchodní Evropy usilující o členství

že rozšíření je důležitý a náročný projekt, který nelze uspěchat. Na rozdíl od prezidenta však tvrdí, že rozšíření bude pro francouzskou zahraniční politiku prioritní záležitostí.

Existuje ještě jedna aktivita z éry před rokem 1995, která má původ ve Francii a která ve střední Evropě vzbudila nové obavy ze snahy Francie o další pokus zdržet rozšíření. Jedná se o Konferenci o stabilitě (Conférence sur la stabilité), jenž jako projekt představila vláda premiéra Balladoura (v roce 1993 spolu s ministrem zahraničí Juppé a ministrem delegovaným pro evropské záležitosti) ve svém vládním prohlášení. „Reunir une conférence internationale...pour stabiliser la situation de l'Europe.....et instituer l'équilibre“. Projekt této konference v podstatě navazoval na události, které se odehrály v Jugoslávii. Ve střední Evropě se sice zvedla vlna zděšení, zda-li Francie považuje tento region za potencionální zdroj nestability a bezpečnostního rizika, ale premiér Balladur a ministr Juppé během svých cest po regionu dokázali tamější představitele přesvědčit, že nezpochybňují bezpečnost tohoto území a že svým projektem nezamýšlejí náhradu za neúspěšnou Konfederaci ani náhradu za členství v EU. Smysl byl shodnout se na tom, že členské státy (a i budoucí) nedopustí vznik „sousedských sporů“, tedy sporů sousedních států (tak jako to bylo v Jugoslávii) a naopak budou upřednostňovat prohlubování integrace. Francii se o tomto projektu podařilo přesvědčit i ostatní členské státy a iniciativa nakonec vznikla pod záštitou Evropské unie v Paříži v dubnu 1994. Projekt této konference je příkladnou ukázkou, kdy svůj vliv na zahraniční politiku prosadil francouzský ministerský předseda. Nutno dodat, že se jednalo o období koexistence, kdy Balladur byl tedy představitel pravicové strany na rozdíl od prezidenta. To také dokládá teorii, že ministerský předseda se dokáže prosadit více během koexistence než naopak, protože jsou-li oba (prezident i ministersky předseda) ze stejné politické strany, nedovolí si premiér zpochybnit roli prezidenta.

S nástupem Jacqua Chiraca do prezidentského úřadu v roce 1995 přichází také změna zahraničně-politické orientace. Co se týká vztahu k zemím středovýchodní Evropy a jejím aspiracím na členství v Unii, můžeme v této otázce hovořit o jistém pokroku a konkrétních podob přistoupení nových států bylo dosaženo během prvních 5 let Chiracovy vlády.

Zásadní změnu orientace můžeme vidět během Chiracových „spanilých jízd“ po střední Evropě (Polsko 1996, Maďarsko 1997, Česká republika 1997), kdy ve všech třech případech vyslovil pro to, aby země vstoupily do Unie v co možná nejdříve od roku 2000⁵⁷. Pravda, pod pojmem co nejdříve od roku 2000 není až tak konkrétní údaj, přesto tato prohlášení vzbudila ve střední Evropě pozdvižení. Po chladných výročích o desítkách let, působila Chiracova slova na místní představitele velice vřele. Byla ale tato teorie reálná? Své stanovisko vydala i Evropská komise, která v něm uvedla, že pokud zvážíme náročnost přístupových rozhovorů, nejoptimističtější je termín roku 2002 a i tak není možno stanovit přesný termín. Toto stanovisko podpořil i komisař pro rozšíření Hans den Broek, který udal reálný vstup spíše v roce 2003. Přes silně optimistický termín byly Chiracovy projevy velmi oceněny a u představitelů těchto zemí vzbudily značná očekávání. I v těchto státech byl akceptován názor, že se francouzská politika změnila.

Otázka, co vedlo prezidenta Chiraca k deklarácím o roce 2000 je sporná k zodpovězení. Jedni tvrdí, že rok 2000 použil německý kancléř Kohl a prezident Chirac pouze využil situace a nabídl stejné datum v naději, že získá ve střední Evropě politické spojence, jiná teorie se domnívá, že Chirac pouze chtěl zvrátit pošramocenou francouzskou pověst v těchto zemích, která byla nastolena politikou z počátku devadesátých let. Jiná teorie tvrdí, že na základě cest Michel Barniera (v té době ministr delegován pro evropské záležitosti) po středoevropských zemích se Chirac rozhodl podpořit ekonomické investice v těchto zemích. Michel Barnier totiž podal zprávu o silném zastoupení německých firem a vůbec o německé účasti na

⁵⁷ „dès l’an 2000“

transformaci těchto zemí. Chirac tedy chtěl podpořit francouzské investice. To dokládá i fakt, že byl při svých cestách doprovázen zástupci podniků a podnikatelů. A je nutno přiznat, že i v této rovině přinesly jeho cesty a projevy plody. Chirac se na rozdíl od svého předchůdce nebránil myšlence lobovat otevřeně za francouzské podniky a za jejich investice.

Není až tak důležitý rok, který Jacques Chirac použil během svých vystoupení, je však důležité, že na základě výše uvedených argumentů se francouzská politika vůči těmto zemím změnila a nejenže rozšíření začala již trvale podporovat, ale vážně se pustila do příprav na rozšíření a to jak na poli domácím, tak v rámci Evropské unie. Generálním sekretariátem mezirezortní komise (Comité interministériel) byla například vypracována studie o dopadech na Francii v rozšířené Evropě⁵⁸. Tato zpráva dokládá, že Francie je v podstatě připravena nést následky rozšíření.

Dokument, který shrnuje zahraniční politiku, kterou hodlá prezident Chirac uplatňovat je jeho prohlášení o zahraničně-politických prioritách jeho programu⁵⁹, které představil v časopise Mezinárodní politika na podzim roku 1997. Přestože otázky Evropské unie nejsou hlavní náplní tohoto prohlášení, jeho priority na tomto poli jsou zjevné: „Rozšíření, se kterým se začne již od příštího roku⁶⁰ je naše morální povinnost, je to naše historická potřeba. Odpovídá zájmu všem našim zemím...“. „Je ale nutné, abychom se na rozšíření připravili, tzn. podstoupili reformy dohodnuté na konferenci v Amsterdamu“. „Rozšíření se bude týkat 11 zemí. (I kandidátské země se musí na vstup připravit) Všechny (země) musí čerpat pomoc z naší předvstupní strategie, která nebude mít obdoby: dvakrát tolik, co činil Marshallův plán!“ Mimo tuto a další problematiku je značná část zahraničních priorit věnována vztahu k Africe a podpoře frankofonie ve světě.

⁵⁸ Secrétariat générale du Comité interministériel: slad'uje postupy ministerstev v otázkách evropské ekonomické integrace

⁵⁹ Mes priorités diplomatiques, Politique Internationale, číslo 77, podzim 1997

⁶⁰ zde má na mysli zahájení přístupových rozhovorů

Jestliže jsme hovořili o podpoře středoevropských zemí v jejich snaze o vstup, Francie, a zejména za vlády prezidenta Chiraca, nezapomíná ani na země východní Evropy, hlavně Rumunsko a Bulharsko. Například již prezident Mitterand byl první západní vysoce postavený politik, který oficiálně navštívil Rumunsko po represáliích v roce 1990. Prezident v roce 1997 také navštívil Rumunsko a přestože se ve svém projevu vyhnul zmínce o roku 2000, prohlásil, že si přeje, aby Rumunsko mohlo do Unie vstoupit „co možná nejdříve“. Jak si vysvětlit francouzský přístup k těmto zemím. Za prvé je Rumunsko s Francií spjata lingvisticky a i v současné době je rumunská frankofonie velmi silná. Druhý důvod, o nic méně důležitý je, že: jak je Německo spjata se středoevropskými zeměmi politicky i ekonomicky, tak je Francie spjata se zeměmi východní Evropy. Přes tyto pozitivní vztahy, Francie nedokázala přimět Evropskou komisi, aby zahájila v roce 1998 s těmito zeměmi přístupová jednání. Ta byla nakonec vedena jen se 6 zeměmi (později další 4). Od zahájení přístupových rozhovorů do přijetí kandidátských zemí za plné členy Evropské unie v roce 2004 se Francie dostala ještě do situací, kdy kroky francouzské vlády vzbudily rozhořčení v kandidátských zemích. Zejména se to týká období před zahájením rozhovorů, jejichž zahájení Francie zdržovala z důvodů chybějící reformy evropských institucí.

V otázce nutnosti provést reformy ve fungování Unie panovala všeobecná shoda členských států. Ale otázka, jak přerozdělit pravomoci a kdy reformy provést už byla složitější. Během konference Amsterdamu, která se měla problematikou institucionálních reforem zabývat, se Francie spolu s Itálií a Belgií shodly na článku zahrnutém do závěrečné smlouvy, ve kterém podmiňují uzavření prvního kola přístupových jednání posílením institucí Unie. Ve stejné závěrečné smlouvě stojí, že konference nedokázala dostát svému prvnímu cíli a to připravit reformu institucí tak, aby umožnily fungování rozšířené unie. Jako tradiční ochránce evropského chrámu vyvstala ve francouzském parlamentu skupina, která do ratifikačního zákona o Amsterdamské smlouvě prosadila, že první přístupové smlouvy s kandidátskými

zeměmi nebudou ve Francii ratifikovány, pokud do té doby neproběhne institucionální reforma unie. Takto si Francie pojistila, že přistupující země vstoupí do reformované unie. Toto dogmatické trvání na reformách vzbudilo ve střední Evropě další obavy z toho, že Francie chce opět rozšíření zdržet.

Po schůzi Evropské rady v roce 2000 ve francouzském Nice byla přijata smlouva, ve které byly zahrnuty ony nutné institucionální reformy potřebné k bezproblémovému rozšíření Evropské unie. Podpisem této smlouvy již nebránilo Francii nic v cestě k plné podpoře rozšíření Evropské unie.

Francie v devadesátých letech prodělala v otázce postoje k rozšíření vnitřní vývoj. Odpověď, proč tolik trvala na prohlubování integrace a nutných reformách před samotným rozšířením je, že v silné a politické Evropské unii vidí Francie možnost k uplatňování svého velmocenského postavení. Tato priorita je pro Francii důležitější než ekonomické přínosy rozšíření.

Česko-francouzské vztahy

Česko-francouzské vztahy byly nejsilnější v době první republiky, kdy byly výsledkem vlivu společného nepřítele během první světové války. Československo také mělo v osobě E. Beneše silně založeného frankofila, který povýšil naše vztahy na výbornou úroveň. Od druhé světové války a zejména v době sovětské nadvlády vřelejší než diplomatické vztahy v podstatě neexistovaly. I vzájemná spolupráce v devadesátých letech byla na velice dobré úrovni, ale stále nedosahuje kvalit, jako během první republiky. To dokládá například i výuka francouzského jazyka v České republice, která nedosahuje takových rozměrů jako ve 20. a 30. letech dvacátého století.

Po rozpadu sovětského bloku navázalo Československo s Francií nové intenzivní vztahy, které však v devadesátých letech nikdy nedosáhly takových rozměrů jako například vztahy s Německou republikou a to jak ekonomické vztahy, tak politické. To dokládá i přítomnost zahraničních investorů v České republice. Ještě prezident Chirac si v roce 1997 posteskl, že ve středoevropských republikách jsou přítomni hlavně němečtí investoři.

Z bilaterálních vztahů stojí za zmínku Mezinárodní organizace Frankofonie, u které získala Česká republika v roce 1999 statut pozorovatele. Tato organizace se zabývá podporou šíření francouzské kultury francouzského jazyka ve světě. V České republice je frankofonie podporována prostřednictvím instituce Francouzský institut.

Z bilaterálních vztahů vztahujících se k Evropské unii jmenujme tzv. twinning. V rámci twinningů přijíždějí do přijímajících zemí pracovníci z veřejného sektoru ze zemí Evropské unie a jejich úkolem je poskytovat schopnosti při prosazování *acquis* v českém právním řádu. Cílem je, aby po určitém období byla přijímající země schopna provádět jednotlivé úkoly v určité oblasti sama bez další pomoci. V rámci twinningu se francouzští specialisté objevili zejména na ministerstvu zemědělství a ministerstvu spravedlnosti.

Závěr

V úvodu této práce jsem si položil otázku, jak se Francie a Česká republika stavěly k myšlence rozšíření Evropské unie o země střední Evropy. Na základě studovaných faktů jsem dospěl k několika závěrům.

Není potřeba zmiňovat asymetrii vlivu, kterou na tuto problematiku tyto země měly. Česká republika se hlásila k co nejrychlejšímu vstupu do společenství. Avšak jako kandidátská země svým vlivem proceduru přijímání nedokázala uspíšit připojila se až s ostatními zeměmi v roce 2004. Připomeňme, že období tohoto přistoupení trvalo 13 let. Francie naproti tomu dokázala svou evropskou politikou v Unii mezi ostatními členy prosadit a například svými požadavky ohledně nutnosti institucionální reformy během přístupových rozhovorů se jí podařilo dosáhnout svých zájmů, čímž se rozšíření zdrželo. Prvním závěrem tedy je asymetrie vlivu.

Dalším zjištěním bylo, že Francie měla problém v průběhu devadesátých let udržet jednotný kurz ohledně otázky rozšíření. Přestože se nikdy oficiálně žádný francouzský představitel nevyslovil proti tomuto rozšíření, spatřujeme značné rozdíly v pojetí prezidenta Mitteranda a Chiraca. První z nich trval nejprve na dosažení plného stupně integrace, tedy na dosažení kompletní hospodářské a politické unie. Teprve po dosažení těchto cílů viděl možnost rozšíření o země střední Evropy. Předpokládal, že je to otázka desítek let. Naopak prezident Chirac se již od počátku vyslovoval pro brzké rozšíření Unie, ovšem za podmínky vnitřní institucionální reformy Evropské Unie, která by ji připravila na fungování v rozšířeném složení.

Česká republika proti tomu zaznamenala nejhlubší vývoj v rámci parlamentní strany. Vládní občanští demokraté se hlásili na počátku let devadesátých nadšeně k myšlence vstupu do evropských společenství. Na základě zkušeností z vyjednávacích rozhovorů, na základě

prohloubení integrace i na politickou v průběhu těchto jednání docházelo k pomalé změně postojů vůči tomuto společenství. Základním zdrojem této proměny byl její charismatický předseda této strany, Václav Klaus, který stál v čele strany po celé období vyjednávání. Zaměřením je ekonomický liberál a tímto silně odmítá regulace, které Evropská unie na své členské státy uplatňuje. Další věcí je, že Václav Klaus vidí Evropskou unii jako společenství národních států (prioritní je pro něj myšlenka udržení národní identity), což ho staví do pozice odpůrce teorie sdílené suverenity, na jejímž principu je také Evropská unie vybudována. Faktem zůstává, že strana disponovala menším vlivem své teorie prosadit, jelikož byla od roku 1998 v opozici. Naproti tomu, vládní ČSSD byla s vyjednávací pozicí spokojena a vstup do Unie plně podporovala od roku 1998 i na vládní úrovni. Dalším závěrem tedy je, že Česká republika dokázala, i přes parlamentní opozici, udržet proevropsky laděný kurs a za dobu své existence nikdy nezpochybnila své aspirace na členství.

Trváním na politické integraci prezidentem Mitterandem, potřeba institucionálních reforem před rozšířením prezidenta Chiraca, jsem dospěl k závěru, že Francie v jednotné Evropě klade důraz na politickou stránku věci, v čemž vidí možnosti prosazení svých imperiálních ambicí, které klade výše než ekonomické zájmy. Naproti tomu prvotní aktuální zájmy České republiky jsou získat od Unie strukturální prostředky na pokračování transformace země. Česká republika je sice pro politickou integraci, ale vlastní iniciativu ohledně této problematiky nevyvíjela a nevyvíjí. Neaspiruje tedy na pozici člena Unie, který by chtěl udávat kurs v této oblasti

Česko-francouzské zájmy jsou diplomaticky na nejvyšší úrovni, vždy korektní, ale nic víc. Po rozpadu východní bloku Francie nenabyla na Čechách zpět pozici takového partnera, jakým byla během 20.let minulého století. To je můj poslední závěr z této práce.

English Abstract

European Community has experienced different kinds of development. Deepening of political integration and member states enlargement are examples of the most important ones. The question of enlargement about central European and eastern European countries came over the programme of the day with the eruption of the USSR in 1989. The new European democratic states manifested their wish to join the West European integration as soon as possible. Even the European Community, since 1993 called European Union, declared the right of these (central European) states to become members of the institution. The view of process of enlargement differentiated from one state to another.

In my work I consider the example of the Czech Republic (candidate) and France (one of the founder of EC). The attitudes of Czech Republic and France on the question of process of enlargement was the problems of the work.

The Czech Republic succeeded in negotiation and got look of country which seriously tend to become a member state. It really did in 2004 with other 9 countries. They were able to pass all necessary requirements to become the full-value member. It succeeded to keep the national course of this question along all 90'. The only strong development in opinion of the Union experienced the political party of Civic Democrats whose leader became the strongest national critic of the politics of Union.

France experienced difficulties on how to treat the process of enlargement. It never stood officially against this challenge but the views of time-horizon and approach to candidates varied. The Socialist president Mitterand approved the enlargement but saw it as the question of dozens of years before the political integration of the Union finishes fully. His successor, president Chirac, was on the contrary favour to rapid enlargement.

Seznam použité literatury

Knihy

- Assises de la confédération européenne; Shromáždění o Evropské konfederaci, Aube, Marseille 1991
- Deloche, F.: La France et l'élargissement à l'Est de l'Union européenne, Les Études du CERI, N°46, říjen 1998
- Drulák, P.: Teorie mezinárodních vztahů, Portál, Praha 2003
- Kessler, M.Ch.: La politique étrangère de la France, Presse de Sciences-Po, Paris 1999
- Kotyk, V.: Česká zahraniční politika, Úvahy o prioritách, Praha 1997
- Kubát, M. a kolektiv: Východní rozšíření Evropské unie, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2001
- Mansfeldová, Z., Brokl, L.: Public Opinion and Parliamentary Political Parties Attitude in the Czech Republic towards the EU Membership; within the International Conference in Prague 12-14 September 1997 on The Role Of Central European Parliaments in the Process of European Integration,
- Mitterand, F., Havel V.: Sur l'Europe, Aube, Marseille 1991
- Pečenka, M., Luňák, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie, Libri, Praha 1999
- Pelikanova, I.: Etudes compares Franco-Tchecoslovaques, Institut d'Etudes Politiques, Toulouse 1992
- Pick, O., Handl, V. a kolektiv autorů: Zahraniční politika České republiky 1993-2004 úspěchy, problémy, perspektivy, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 2004
- Schreiber, T.: Les actions de la France à l'Est (ou les absence de Marianne), Harmattan, Paris 2000
- Šedivý, J.: Černínský palác v roce nula, nakladatelství Ivo Železný, Praha 1997

- Valenta, J. a kolektiv: Máme národní zájmy, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1992

Periodikum

- Zahraniční politika, ročník XX., číslo 1, Praha 1996
- Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 1998 do prosince 1998, Ministerstvo zahraniční věcí, Praha 2001